SCIENCE HUB REVIEW
2026
Volume 1
Issue 5
www.sciencehubreview.uz
ILMIY ELEKTRON JURNAL

YOSHLARNING BO‘SH VAQTINI MAZMUNLI TASHKIL ETISH: MAHALLADAGI IMKONIYATLAR VA KAMCHILIKLAR

Axmadjonov Alisher Oybek o‘g‘li

Annotatsiya

Mazkur maqolada yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etishning ijtimoiy, ma’naviy va tarbiyaviy ahamiyati, mahalla tizimining ushbu jarayondagi o‘rni, mavjud imkoniyatlar va amaliyotda uchrayotgan kamchiliklar tahlil qilinadi. Shuningdek, yoshlarni sport, madaniyat, san’at, kitobxonlik, kasb-hunar va zamonaviy axborot texnologiyalariga jalb etish orqali ularning bo‘sh vaqtini samarali tashkil etish masalalari yoritiladi. Mahallalarda yoshlar bilan ishlash jarayonida infratuzilma, moddiy-texnik baza, yoshlarning qiziqishlarini o‘rganish, tashabbuslarni qo‘llab-quvvatlash va tashkilotlararo hamkorlik bilan bog‘liq muammolar ko‘rib chiqiladi. Maqolada mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanish, yoshlar tashabbuslarini rivojlantirish va mahallada yoshlar uchun qulay ijtimoiy muhit yaratishga qaratilgan takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar

yoshlar, mahalla, bo‘sh vaqt, yoshlar yetakchisi, yoshlar bandligi, sport, kitobxonlik, ma’naviyat, ijtimoiy faollik, yoshlar infratuzilmasi, profilaktika.

Kirish

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish masalasi jamiyat taraqqiyotining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki yoshlarning bo‘sh vaqtini qanday o‘tkazishi ularning dunyoqarashi, ma’naviyati, jismoniy salomatligi, kasbiy shakllanishi va kelajakdagi hayotiy maqsadlariga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Yosh avlodning bo‘sh vaqtini samarali tashkil etish nafaqat ta’lim muassasalari, balki oila, mahalla va keng jamoatchilikning hamkorlikdagi faoliyatini talab qiladi. Ayniqsa, mahalla instituti yoshlar bilan bevosita muloqot qilish, ularning qiziqishlari va muammolarini o‘rganish, mavjud imkoniyatlardan foydalanish hamda turli tashabbuslarni amalga oshirishda muhim ijtimoiy makon hisoblanadi.

Mahalla yoshlarning yashash, muloqot qilish va ijtimoiy munosabatlarga kirishish muhiti sifatida ularning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etishda katta imkoniyatlarga ega. Sport maydonchalari, kutubxonalar, madaniyat markazlari, ta’lim muassasalari, to‘garaklar va jamoat tashkilotlari ushbu faoliyatning asosiy vositalari bo‘lib xizmat qiladi.

Biroq amaliyotda barcha mahallalarda bunday imkoniyatlardan bir xil darajada foydalanilmaydi. Ayrim hududlarda sport va madaniy infratuzilmaning yetishmasligi, to‘garaklar faoliyatining muntazam emasligi, yoshlarning qiziqishlari yetarlicha o‘rganilmasligi va tashkilotlararo hamkorlikning sustligi kabi muammolar kuzatiladi.

Shu sababli yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish tizimini takomillashtirish, mavjud imkoniyatlardan oqilona foydalanish va mavjud kamchiliklarni bartaraf etish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Asosiy qism

Bo‘sh vaqt — insonning mehnat, o‘qish va kundalik majburiyatlaridan tashqari o‘z qiziqishlari, ehtiyojlari va shaxsiy rivojlanishi uchun foydalanadigan vaqtidir. Yoshlar uchun ushbu vaqtning to‘g‘ri tashkil etilishi ularning jismoniy, intellektual, ma’naviy va ijtimoiy rivojlanishiga xizmat qiladi.

Bo‘sh vaqtni mazmunli tashkil etish quyidagi asosiy yo‘nalishlarda ijobiy natijalar beradi. Yoshlarning jismoniy salomatligini mustahkamlaydi. Sport mashg‘ulotlari, futbol, voleybol, yugurish, shaxmat va boshqa faoliyat turlari sog‘lom turmush tarzini shakllantiradi. Intellektual rivojlanishga xizmat qiladi. Kitobxonlik, chet tillarini o‘rganish, fan olimpiadalari, IT kurslari va intellektual o‘yinlar yoshlarning bilim va tafakkurini rivojlantiradi. Ijtimoiy faollikni oshiradi. Jamoaviy loyihalar, volontyorlik faoliyati, mahalla tadbirlari va turli tanlovlar yoshlarda mas’uliyat, hamkorlik va yetakchilik ko‘nikmalarini shakllantiradi. Kasbiy yo‘nalishni aniqlashga yordam beradi. Hunarmandchilik, tadbirkorlik, kasb-hunar va zamonaviy texnologiyalar bo‘yicha mashg‘ulotlar yoshlarning kelajakdagi kasbiy faoliyatiga zamin yaratadi.

Shuningdek, mazmunli tashkil etilgan bo‘sh vaqt yoshlarning zararli odatlarga, huquqbuzarliklarga va salbiy ijtimoiy ta’sirlarga berilish xavfini kamaytirishga yordam

beruvchi profilaktik omillardan biri hisoblanadi. Biroq bu natija faqat to‘garak tashkil etish bilan emas, balki yoshlar bilan muntazam va individual ishlash orqali ta’minlanadi.

Mahalla yoshlar bilan ishlashning eng quyi va bevosita ijtimoiy bo‘g‘ini sifatida katta imkoniyatlarga ega. Mahallada yoshlarning qiziqishlari, ehtiyojlari, oilaviy sharoiti va mavjud muammolarini yaqindan o‘rganish imkoniyati mavjudligi ushbu tizimning asosiy ustunliklaridan biridir.

Mahallalarda yoshlar bo‘sh vaqtini tashkil etishning quyidagi imkoniyatlarini ajratib ko‘rsatish mumkin.

Mahalla hududidagi sport maydonchalari, maktab sport zallari, futbol va mini-futbol maydonlari, ochiq workout maydonchalari yoshlarning jismoniy faolligini oshirish uchun muhim imkoniyat yaratadi. Mahallalar o‘rtasida sport musobaqalari, turnirlar va ommaviy yugurish tadbirlarini tashkil etish orqali yoshlarni muntazam sport bilan shug‘ullanishga jalb etish mumkin.

Kutubxonalar, maktablar va ta’lim muassasalari bilan hamkorlikda kitobxonlik klublari, mutolaa kechalari, zakovat musobaqalari, shaxmat va shashka turnirlarini tashkil etish yoshlarning intellektual salohiyatini rivojlantiradi.

Mahalladagi tadbirkorlar, hunarmandlar va malakali mutaxassislarni jalb qilgan holda mahorat darslari, kasbga yo‘naltirish uchrashuvlari va amaliy mashg‘ulotlar tashkil etish mumkin. Bu yoshlarning o‘z qiziqishlariga mos kasb tanlashiga va kelajakda bandligini ta’minlashiga yordam beradi.

IT, dasturlash, grafik dizayn, videomontaj, internet marketing va xorijiy tillarni o‘rganish bo‘yicha mashg‘ulotlar tashkil etish bugungi kun talablariga mos imkoniyatlardan hisoblanadi. Ayniqsa, onlayn ta’lim platformalari orqali hududiy infratuzilmadagi ayrim cheklovlarni kamaytirish mumkin.

Mahallalarda musiqa, raqs, teatr, rassomlik, fotografiya va ijodiy yozuv to‘garaklarini tashkil etish yoshlarning ijodiy salohiyatini yuzaga chiqarishga xizmat qiladi. Turli bayramlar, ijodiy kechalar va ko‘rgazmalar yoshlarning ijtimoiy faolligini oshiradi.

Mavjud imkoniyatlarga qaramasdan, mahallalarda yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etishda qator muammolar uchraydi.

Birinchi muammo — infratuzilmaning yetarli emasligi.

Ayrim mahallalarda sport maydonchalari, kutubxonalar, yoshlar markazlari va zamonaviy to‘garaklar uchun zarur sharoitlar mavjud emas. Mavjud obyektlarning ayrimlari esa moddiy-texnik jihatdan eskirgan yoki to‘liq foydalanilmaydi.

Ikkinchi muammo — yoshlarning qiziqishlari yetarlicha o‘rganilmasligi.

Ba’zan tadbirlar yoshlarning haqiqiy ehtiyojlari va qiziqishlarini hisobga olmasdan tashkil etiladi. Natijada ishtirokchilar soni kam bo‘ladi yoki yoshlar bir martalik tadbirlardan keyin faoliyatga qayta jalb etilmaydi.

Uchinchi muammo — tadbirlarning tizimli emasligi.

Ayrim hollarda yoshlar bilan ishlash faoliyati faqat bayramlar, sanalar yoki hisobot davrlarida tashkil etiladigan tadbirlar bilan cheklanib qoladi. Vaholanki, yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish muntazam, uzluksiz va natijador faoliyatni talab qiladi.

To‘rtinchi muammo — tashkilotlararo hamkorlikning yetarli emasligi.

Mahalla, maktab, professional ta’lim muassasalari, sport tashkilotlari, madaniyat markazlari va tadbirkorlar o‘rtasidagi hamkorlik barcha hududlarda bir xil darajada yo‘lga qo‘yilmagan. Bu esa mavjud resurslardan samarali foydalanishga to‘sqinlik qiladi.

Beshinchi muammo — yoshlarning raqamli muhitda vaqtni samarasiz sarflashi.

Internet va ijtimoiy tarmoqlardan maqsadsiz foydalanish, zararli axborotlar ta’siriga tushish hamda virtual muloqotning real ijtimoiy faoliyat o‘rnini egallashi ayrim yoshlarning vaqtini samarali tashkil etishiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Oltinchi muammo — imkoniyatlardan foydalanishda tenglikning ta’minlanmasligi.

Kam ta’minlangan oilalar farzandlari, nogironligi bo‘lgan yoshlar, uzoq hududlarda yashovchi yoshlar va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashga muhtoj qatlam vakillari uchun ayrim to‘garaklar va mashg‘ulotlardan foydalanish imkoniyati cheklangan bo‘lishi mumkin.

Mahalladagi yoshlar yetakchisi yoshlarning qiziqishlari, muammolari va tashabbuslarini aniqlash, ularni mavjud imkoniyatlarga yo‘naltirish hamda turli tashkilotlar bilan hamkorlikni yo‘lga qo‘yishda muhim o‘rin tutadi.

Yoshlar yetakchisining faoliyati faqat tadbirlarni tashkil etish bilan cheklanmasligi, balki yoshlarning individual rivojlanishiga xizmat qilishi lozim.

Buning uchun quyidagi ishlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

Mahalladagi yoshlarning qiziqishlari va bo‘sh vaqtini o‘tkazish odatlarini o‘rganish.

Yoshlar o‘rtasida sport, san’at, kitobxonlik, IT va kasb-hunar yo‘nalishlari bo‘yicha ehtiyojlarni aniqlash.

Har bir yo‘nalish bo‘yicha faoliyat yurituvchi tashkilotlar va mutaxassislar bilan hamkorlik o‘rnatish.

Yoshlarning o‘z tashabbusi asosida klublar va jamoalar tashkil etishiga ko‘maklashish.

Ijtimoiy faolligi past yoki qo‘llab-quvvatlashga muhtoj yoshlarni individual ravishda mashg‘ulotlarga jalb etish.

O‘tkazilgan tadbirlar sonini emas, balki yoshlarning muntazam ishtiroki va erishgan natijalarini baholash.

Bu yondashuv yoshlar yetakchisining faoliyatini tadbir tashkilotchiligidan yoshlar rivojlanishini muvofiqlashtiruvchi tizimli faoliyat darajasiga olib chiqadi.

Mahallalarda mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanish bo‘yicha takliflar

Yuqorida ko‘rib chiqilgan muammolarni bartaraf etish va yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish samaradorligini oshirish uchun quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin.

1. «Mahallam — mening rivojlanish maydonim» loyihasini yo‘lga qo‘yish.

Har bir mahallada yoshlarning qiziqishidan kelib chiqib sport, kitobxonlik, IT, san’at va kasb-hunar yo‘nalishlarida kichik jamoalar tashkil etish. Ushbu jamoalar faoliyatini yoshlarning o‘zlari boshqarishiga imkon yaratish.

2. «Bir mahalla — besh yo‘nalish» tizimini joriy etish.

Mahallada quyidagi besh yo‘nalish bo‘yicha doimiy faoliyatni tashkil etish:

Sport va sog‘lom turmush tarzi.

Kitobxonlik va intellektual rivojlanish.

IT va raqamli savodxonlik.

San’at va ijodkorlik.

Kasb-hunar va tadbirkorlik.

3. Mavjud infratuzilmadan hamkorlik asosida foydalanish.

Maktab sport zallari, kutubxonalar, madaniyat markazlari va boshqa muassasalardan belgilangan jadval asosida foydalanish bo‘yicha hamkorlik mexanizmlarini ishlab chiqish.

4. Yoshlar tashabbuslarini moliyaviy va tashkiliy qo‘llab-quvvatlash.

Yoshlarning o‘zlari taklif qilgan kichik loyihalar, sport musobaqalari, ijodiy tadbirlar va ijtimoiy tashabbuslarni mahalla, homiylar va tegishli tashkilotlar ko‘magida amalga oshirish.

5. «Faol yoshlar — faol mahalla» reytingini shakllantirish.

Yoshlarning faolligini faqat tadbirlarda qatnashganligi bilan emas, balki muntazam shug‘ullanishi, yangi ko‘nikmalar egallashi, tanlov va musobaqalardagi natijalari hamda ijtimoiy tashabbuslari asosida baholash.

6. Raqamli monitoring tizimini joriy etish.

Mahalladagi to‘garaklar, mashg‘ulotlar, ularning jadvali, mas’ul shaxslar va ishtirokchilar haqida ma’lumotlarni yagona elektron bazada yuritish. Bu takroriy tadbirlarni kamaytirish va yoshlarning qiziqishlariga mos faoliyatni taklif etish imkonini beradi.

7. Yoshlarning bo‘sh vaqtini individual yondashuv asosida tashkil etish.

Har bir yoshning qiziqishi, qobiliyati va ehtiyojini hisobga olish zarur. Barcha yoshlarni bir xil tadbirga jalb qilish o‘rniga, ularni individual qiziqishlariga mos yo‘nalishlarga yo‘naltirish yuqori natija beradi.

Xulosa

Yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish jamiyatning intellektual, ma’naviy va ijtimoiy salohiyatini oshirishga xizmat qiluvchi muhim omillardan biridir. Ushbu jarayonda mahalla instituti yoshlar bilan bevosita ishlash, ularning ehtiyojlarini aniqlash va mavjud imkoniyatlarni safarbar etish uchun katta salohiyatga ega.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, mahallalarda sport, ta’lim, madaniyat, kitobxonlik, kasb-hunar va zamonaviy texnologiyalar bo‘yicha mavjud imkoniyatlardan foydalanish yoshlarning bo‘sh vaqtini samarali tashkil etishning asosiy yo‘nalishlarini tashkil qiladi. Shu bilan birga, infratuzilmaning yetishmasligi, tadbirlarning muntazam emasligi,

yoshlar qiziqishlarining yetarlicha o‘rganilmasligi va tashkilotlararo hamkorlikning sustligi ushbu faoliyat samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Mazkur muammolarni bartaraf etishda yoshlar yetakchilarining tashabbuskorligi, mahalla faollari, ta’lim muassasalari, sport va madaniyat tashkilotlari, tadbirkorlar hamda ota-onalar bilan hamkorlik muhim ahamiyat kasb etadi.

Eng muhimi, yoshlarning bo‘sh vaqtini tashkil etish jarayonida ularni faqat tadbir ishtirokchisi sifatida emas, balki tashabbuskor, tashkilotchi va qaror qabul qilish jarayonining faol ishtirokchisi sifatida ko‘rish lozim.

Xulosa qilib aytganda, mahallada yoshlar uchun yaratilgan imkoniyatlarning haqiqiy samarasi tashkil etilgan tadbirlar soni bilan emas, balki yoshlarning hayotida yuz bergan ijobiy o‘zgarishlar, egallagan bilim va ko‘nikmalari, ijtimoiy faolligi hamda kelajakdagi maqsadlariga erishish darajasi bilan belgilanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir. 2023-yil.

2. O‘zbekiston Respublikasining 2016-yil 14-sentabrdagi O‘RQ-406-son «Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida»gi Qonuni.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 30-iyundagi PF-6017-son «O‘zbekiston Respublikasida yoshlar siyosati va yoshlar bilan ishlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi Farmoni.

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 19-yanvardagi PQ-92-son «Mahallalarda yoshlar bilan ishlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi qarori.

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 21-dekabrdagi PF-209-son «Mahalla institutining jamiyatdagi rolini tubdan oshirish va uning aholi muammolarini hal etishda birinchi bo‘g‘in sifatida ishlashini ta’minlashga qaratilgan chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi Farmoni.

6. Bandura, A. (1997). Self-Efficacy: The Exercise of Control. New York: W. H. Freeman.

7. Coleman, J. S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. American Journal of Sociology, 94, S95–S120.

8. Putnam, R. D. (2000). Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. New York: Simon & Schuster.

9. Bronfenbrenner, U. (1979). The Ecology of Human Development. Cambridge, MA: Harvard University Press.

10. UNESCO. (2015). Rethinking Education: Towards a Global Common Good? Paris: UNESCO.